

Haalt Maarten van Buuren verzetsmensen ‘door het slijk’ (*Trouw*) of is zijn studie ‘De afrekening’ nu juist ‘geschiedschrijving van de bovenste plank’ (*de Volkskrant*)? “Ik ben teruggegaan naar de bronnen. Dat had ik niet mogen doen.”

De schemerzone van het gewapend verzet

Maarten van Buuren

De afgelopen weken verschenen veel reacties in *Trouw* op mijn artikel in *Letter&Geest* (15 oktober). Het stuk was ontleend aan ‘De afrekening’, mijn boek over de mishandeling van de Maassluise NSB'er Lein Francke door knokploegleider Piet Doelman.

Deze Piet Doelman moest, zeggen de critici, onder buitengewoon gevaarlijke omstandigheden opereren. Waarom toon ik daar geen begrip voor? Hij was vlak voor de Bevrijding gevangengenomen door de gevreesde SD en overgebracht naar het Scheveningse Oranjehotel om daar te worden geëxecuteerd, zeggen anderen. Waarom houd ik daar geen rekening mee?

Mijn critici hebben gelijk: Piet Doelman verrichtte zijn verzetswerk onder moeilijke omstandigheden en hij was bijna om het leven gebracht. Maar verschafte dit hem een excuus om op 8 mei 1945 Lein Francke, een weerloze gevangene, dood te slaan, en om Francke postuum te beschuldigen van verraad als gevolg waarvan hij, Doelman, zou zijn gearresteerd?

Er zijn talrijke bronnen van het gewapend verzet zelf waaruit blijkt dat Doelman geen enkel excuus had voor het doodslaan van Lein Francke. Doelman heeft de beschuldiging aan het adres van Francke dan ook wijselijk niet herhaald

in latere rechtszaken. Doelman wist maar al te goed dat Francke nooit had gespioneerd naar het onderduikadres van het gewapend verzet.

Ik heb alle begrip voor de moeilijke omstandigheden waaronder Piet Doelman moest opereren. Ik heb geen begrip voor de brute wijze waarop hij (nota bene drie dagen na de Bevrijding) zijn agressie botvierde op een onschuldige gevangene.

Piet Doelman had zijn Knokploeg Westland georganiseerd als een misdaadsyndicaat dat boerderijen en andere bedrijven in de omgeving beroofde. Let wel: dat waren vaak bedrijven waarvan alom bekend was dat ze niet aan NSB'ers toebehoorden. De opbrengsten van de overvallen kwamen ten goede aan de knokploeg en meer in het algemeen aan de onderduikers die tot de regio van Doelman behoorden. Maar niet aan stedelingen die honger leden en zeker niet aan de Stichting Landelijke Hulp aan Onderduikers (LO).

Dit is geen verdachtmaking, maar een feitelijke vaststelling die is gebaseerd op de eigen rapportage van het gewapend verzet. Ik heb me in ‘De afrekening’ welbewust niet gebaseerd op de naoorlogse verzetsheroïek die achteraf in het leven is geroepen door Doelman en de zijnen. om het eigen oorlogsverleden te rechtvaardigen. Zoals het een historisch onderzoeker betaamt, ben ik teruggegaan naar de bronnen zelf – en die bronnen liggen voor het opscheppen in plaatselijke, regionale en landelijke archieven.

Dat had ik niet mogen doen.

Mijn boek en artikel in *Trouw* druisen in tegen de officiële geschiedschrijving die ervan uitgaat dat knokploegen in het najaar van 1943 door de LO werden opgericht met het doel om door middel van wapengeweld bonnen, voedsel en persoonsbewijzen te bemachtigen die vervolgens door de LO onder de onderduikers werden verdeeld. Deze versie van de geschiedenis is een mythe. Er bestonden al lang knokploegen voordat de LO werd opgericht. In het laatste anderhalf jaar van de oorlog werden, los van de LO, vele nieuwe knokploegen geformeerd. Ze opereerden in meerderheid zelfstandig of ‘wild’. Er waren wel contacten tussen knokploegen en LO, maar ze waren gebrekkig.

Dat gold voor de knokploeg van Doelman. Het gold ook voor knokploegen elders in het land. Geert Hovingh (biograaf van verzetsstrijder Johannes Post) wijst me terecht; hij houdt vast aan de mythe van een gezamenlijk optrekkende Stichting Landelijke Hulp aan Onderduikers – Landelijke Knokploegen (LO-LKP). Het lijkt hem onwaarschijnlijk dat knokploegen zich de buit van overvallen toe-eigenden. “Dat zulke praktijken eerder regel dan uitzondering waren, geloof ik eenvoudigweg niet” (*Trouw*, 19 oktober).

Toch wijst alles erop dat deze praktijken wel degelijk regel waren. Niet alleen

rond Doelman, maar ook in andere gebieden waar het gewapend verzet actief was. In Den Haag bijvoorbeeld.

“In Den Haag was in het laatste jaar van de bezetting een hele serie knokploegen actief, uiteenlopend van geheel crimineel tot integer en terughoudend, maar geen van alle werd door de LO erkend. Alle Haagse knokploegen waren ‘wild’, zoals dat heette, niet officieel aangesloten”, aldus Bart van der Boom in zijn proefschrift ‘Den Haag in de Tweede Wereldoorlog’.

Tot Dolle Dinsdag (5 september 1944) was de zaak nog enigszins te overzien, zegt Van der Boom, maar daarna grepen half tot geheel criminele bendes de macht. Ze gaven zich uit voor knokploegen van het verzet. Zoals het Haagse Korps Karel Doorman, geleid door Henk Alsem, de uitbater van een ontmoetingsplaats voor Duitse militairen: hotel Château Bleu. Een ander voorbeeld was de knokploeg van ‘Jodenmax’, ook wel ‘Max de Stunter’, een in Joegoslavië geboren jongeman die tegen het einde van de oorlog her en der roofovervallen uitvoerde ten eigen bate.

De meest sinistere Haagse knokploeg werd geleid door ‘majoor Braddock’, schuilnaam voor de quasi-illegaal W.J.K. Kicken. In de lente van 1944 keerde Kicken terug uit Duitsland waar hij twee jaar in de gevangenis had gezeten wegens diefstal. Dat najaar formeerde hij een knokploeg die opdrachten uitvoerde van een niet-bestaande kolonel Barends, ten behoeve van, zoals Kicken het uitdrukte, ‘de onderduikers en het regiment’.

Kicken paste grof geweld toe. Van der Boom: “Bij een overval op een zwarthandelara schoten Kicken en zijn vriend Martin alle vier aanwezigen dood. Een juwelier werd met een pistool de hersens ingeslagen omdat hij niet stil wilde zijn; de man bloedde dood. Een trouwe ambtenaar van een postkantoor die zich niet zomaar liet overvallen, werd door Kicken door het hoofd geschoten.” Zijn ex-minnares haalde hij van huis op en schoot haar door het achterhoofd. De knokploeg doodde in totaal vijftien mensen.

Kicken had zich van hen ontdaan “omdat ik die mensen beschouwde als geen goede vaderlanders”, aldus zijn verklaring na de oorlog. Zijn advocaat zei tijdens zijn proces: “Met Kicken staat de hele illegaliteit terecht.” De rechter was onder de indruk. Kicken kreeg vierenhalf jaar met aftrek. Hij kwam in 1950 vrij en vestigde zich als makelaar in Den Haag.

In mijn onderzoek heb ik geconstateerd dat de acties van Piet Doelmans knokploeg angstvallig buiten beeld zijn gehouden in ‘Het Grote Gebod: Gedenkboek van het verzet in LO en LKP’ (1951) en ook in het daarop gebaseerde standaardwerk van Lou de Jong, ‘Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog’.

Ontsporingen als de moord op Lein

Duizenden NSB'ers zijn na de oorlog vogelvrij verklaard. Zij zijn het slachtoffer geworden van willekeurige wraakacties.

Francke vonden plaats in de hele regio rond Rotterdam, waar vijftig man zaten van Knokploeg Westland. Doelmans handelwijze was dus eerder regel dan uitzondering binnen het gewapend verzet.

Het gewapend verzet waar ik harde archiefgegevens over heb, concentreerde zich in West-Nederland. Bij dezen wil ik de lezers van de voormalige verzetskrant *Trouw* uitnodigen om misstanden te melden uit Oost-, Zuid- en Noord-Nederland. Het kan niet anders of er zijn ook uit andere regio's misstanden te melden die niet voorkomen in het werk van De Jong.

Duizenden NSB'ers zijn na de oorlog vogelvrij verklaard. Zij zijn het slachtoffer geworden van willekeurige wraakacties. Zo heerste in het kamp De Vergulde Hand, waar na de oorlog vele NSB'ers vastzaten, een bruto regime, net als in de andere interneringskampen voor politieke delinquenten. Al in 1949 had de gereformeerde predikant dr. Van der Vaart Smit het over martelpraktijken. Over de misstanden zijn recentelijk twee dikke boeken verschenen: Henk Eeftings ‘De bijzondere rechtspleging 1944-1952: Rampzalige gevolgen voor politieke delinquenten en collaborateurs’ (2007) en Koos Groens ‘Fout en niet goed: De vervolging van collaboratie en verraad na de Tweede Wereldoorlog’ (2009). Ze tonen aan hoeveel NSB'ers na de oorlog in of buiten de straffampen zijn gedood.

De geschiedschrijving gaat ervan uit dat het gewapend verzet in het leven werd geroepen door en ten dienste stond van de Stichting Landelijke Hulp aan Onderduikers (LO). Dat is onjuist. Het gewapend verzet opereerde los van de LO. Voor de medewerkers van de LO maak ik een diepe buiging; zij hebben met gevaar voor eigen leven onderduikers in bescherming genomen.

Ten aanzien van het gewapend verzet heb ik mijn twijfels. Er zaten integere en dappere mensen bij, zeker, maar ook half en geheel criminele elementen. Wie toetrad tot het gewapend verzet, begaf zich in een moreel schemergebied waar goed en kwaad niet meer van elkaar te onderscheiden waren.

Maarten van Buuren is schrijver en hoogleraar letterkunde.